

A rózsa látható nevéen túl

FARKAS Gábor Farkas: *Régi könyvek, új kalandok. 12 történet a könyvtárak mélyéről. Tudományos ismeretterjesztő könyvecske.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2015.

Nézzük rögtön a műfajt. A szerző könyvének alcímében „tudományos ismeretterjesztő könyvecskeként” határozza meg. Egykori tanáraként emlékeztetem azonban Horváth János *A reformáció jegyében* című művére, amelyben ugyancsak nincsenek lábjegyzetek, illetve az irodalomtörténeti klasszikus nyilatkozatára a „párhuzamos beszédrol”. Ő ugyanis a jegyzeteket párhuzamos közlésként értelmezte, és nem igazán szerette. Úgy alakította a főszöveget, hogy a mondandója megértéséhez szükséges információkat a beszéd fősodrába integrálta. Érttem én persze Farkas Gábort. Úgy gondolja, hogy ezekről a témákról ő szikár, a tudományos közlés aktuális kánonja szerinti tanulmányokat írt, adott közre. Most pedig, kicsit felszabadultan – tegyük hozzá, már olvasottabban, tárgyát kívülről is nézve – ezekről a témákról elmondja a történetét, azt is érzékeltetve, hogy miket olvasott a felkészülés során, milyen érdekességekkel találkozott a szűken vett témán túl, de annak szövegkörnyezetébe tartozóan. Számomra a most kézben tartott könyv tudományosságához nem fér kétség, olyan közlés, amelyből nemcsak tanulunk, hanem élvezhető is az olvasása.

A stílus, a választott műfaji megnevezés szorosan a kerettörténethez tartozik. A tizenharmadik történethez. Farkas Gábor katonatörténetei, illetve tanulmányai egy-egy epizódjának a felvillantása. Utóbbiból itt utalok arra, hogy a szerző komolyan vette, hogy tartozunk azoknak, akik lehetővé tették életvitelünk szerencsés

alakítását: úgy dolgozhatunk, biztosíthatjuk családjaink (relatív) jólétét, hogy közben kedvelt régi könyveinkkel, témáinkkal foglalkozunk. Ne feledjük el, hogy ez a tizenkét történet ugyanennyi előadás volt egyfolytában. Ez volt az előadó Farkas Gábor jutalomjátéka az érdeklődőknek, *hommage* a nemzeti könyvtár alapító Széchényi Ferenc emléke előtt 2013. november 25-én.

(Csak egy zsűri hiányzott, meg a szavazás, és Farkas Gábor PhD rögtön dr. habil. előtagot is kaphatott volna, hiszen előadói készsége, tárgyszerűsége, tudományossága egyaránt bizonyított. A formából élő világunkban azonban a tartalomért nem szokás jutalmat adni.) Csak zárójelben: a könyv bemutatója kapcsán a szerző tartott egy tizenharmadik előadást. Megköszönve a könyv bemutatóinak (mindkettőjük kedvence a Jethro Tull együttes), hamisított egy történeti alakot a 16. századnak, Jethro Tullt, a világfi tudóst, aki nem melleleg fuvolázott is. Sokunkat becsapott, kevesen vették észre, hogy nem

igazi történelmi családról, illetve alakról beszél. Ezzel persze önkritikus is, és Kulcsár Péter jó tanítványaként ironikus és önironikus is egyben: tudásunk bizony igen csak viszonylagos, az *absolutum* vagy a *summum* bizony távol áll mindannyiunktól. Figyelmeztetés volt ez az előadás a technológiai civilizációba „belelelkedetett” generációknak, *Non est currentis, neque volentis...* – és ugye, tudjuk a folytatást (a *Credo* olvasóinak legalábbis illik tudnia). Azt hiszem, ez az előadása egy keresztény sztoikus szellemű, manierista jelenség.

Farkas Gábor a csillagokra tekint. Szép is ez, jó is, még akár romantikus is. De ő tudja is, hogy mit lát. (Ézért is irigylem.) A maratoni előadásfolyam napján egy plakátot helyeztek ki a nemzeti könyvtárban, jelezve az egyes előadások témái közti összefüggéseket. A ma-

nierista szellemiséghez jól illett volna egy trükk, vagyis az összefüggéseket jelző vonalak találkozási pontjaival kijelölhetett volna a csillagok szerelmese egy csillagképet (vagy valami mást), de azt hiszem, a tréfálkozási kedve nem jutott eddig. Vagy csak nem találom meg a kulcsot a megfejtéshez.

Aztán itt vannak a sárkányok. A „zömök sárkány” (Balaur bondoc) maradványai az Erdélyi Múzeum Egyesület kolozsvári székhelyének emeletén a biztos pontok egyike: sárkányok márpedig vannak. Az érdekes azonban ebben és Farkas Gábor tanulmányában is az, hogy igazi „emlékeztörténet” (*memory history*). Ki hogyan gondolkodott a sárkányról, a nagyobb valószínűség szerint medvefejeklyékről a humanisták közül, és hogyan alakult ez a história a kora újkori Magyar Királyságban és Erdélyben. Ez a része a tanulmánynak igazi művelődéstörténet, és ezen túlmenően a múzeumi gondolat születése történetéhez is komoly adalékokkal szolgál. Nemcsak azért, mert kiderül, a balsorsú Rákóczi László is kapott sárkány-/medvefejet egy – ma úgy mondanánk – amatőr barlangász paraszttól, hanem mert megismerjük, hogyan gondolkodott a humanista tudós, a művelt prédikátor vagy éppen a köznapi ember a csontemlékekről vagy éppen a „tüzes sárkányról”. És már ismét a csillagoknál tartunk.

A csillagok a korabeli jóvendőmondásnak is támaszai voltak. Az egyes történeti eseményeket akár megelőzően, akár folyamatukban vagy utólag gyakran kísérték égi jelenségek, vagy éppen úgy hitték egy-egy jelenségről, hogy az eseményt kíséri. A most kézben tartott kötet szerzőjét éppen az érdekli, hogy mit hittek róluk, miként lelkesített egy-egy jelenség (kométa), miként riasztott, miként jelent meg aztán az utólagos magyarázatokban, a médiumokban (korabeli híradások, sajtó, tudós történetírás). Vagyis Farkas Gábor könyvének rengeteg mentalitás- és kommunikációtörténeti vonatkozása is van.

Érdekes, de a szerző egyik kedvenc témájával – mondhatni, plüssnyuszijával (amivel a gyermek fekszik és kel) –, a Mohács-történettel kapcsolatban kevés a csillagemlékezés. Biztosan azért is, mert ez a kétségtelenül a magyarság sorsát (a mai napig) eldöntő csata, a király (II. Lajos) halála, könyvtárnyi szakirodalmat

és szépirodalmat termelt. Filológiai, régészeti, történeti, orvostörténeti és még sokfélé. Mi az, amiben a szerzőnk erős, miért mer hozzászólni ezekhez a bátorságot is igénylő kérdésekhez? A filológia mindenképpen ilyen, a Szerémi-filológia különösen. Erőssége még ezeknek a dolgozatoknak a könyvtáros általános előnye a főállású kutatóval szemben: a historiográfiai teljességre való törekvés, ráadásul úgy, hogy nem pusztán említésből ismeri a tárgyban írott, akár csupán féloldalas említéseket. *A Mohács-kérdés története* is a tárgya Farkas Gábor dolgozatainak.

A másik, nagy bátorságot igénylő vállalkozás a *Budai Chronica* filológiájába való belemászás. Nagy könyvtörténész tekintélyek (Fitz József, Soltész Zoltánné, Borsa Gedeon) után nem egyszerű megszólalni. Hess András életéről regényt is írtak (Erdődy János: *András mester krónikája*. Móra Kiadó, 1972), komoly tanulmányok sora elemzi a kiadványt sokféle szempontból. Farkas Gábor itt is megtalálta azt a szeletet, amelyről ő tudja mondani a legtöbbet. A példánytörténetek mindig érdekesek, de együtt látni és együtt láttatni az összes példány históriáját számos tanulságot hordoz. És a szerző szikár filológiai alapon marad. Lehetek volna képzettársításai is. Például Prágába az ottani példány a jezsuitáktól, Jindřichův Hradecből (Neuhaus) került, ahol ifjúkorában II. Rákóczi Ferenc élt, éppen – nem egészen önkéntesen – a jezsuitáknál. Elvileg akár kézbe is vehette, miért is ne érdekelt volna. Csakhogy e kézbe vételnek nincsen nyoma, a történet tehát kimaradt a könyvből. A példányok története egyben intézménytörténet is. Farkas Gábor nagyon érzékeny erre, és így azoknak a könyvtáraknak, múzeumoknak a krónikája olyan lapokon is felnyílik munkájában, amelyek eddig részleteikben ismeretlenek voltak. Kiderül például, hogy nem nájmódi rongyrazás pusztán – még ha semmiképpen sem dicsérendő –, hogy egy miniszter dönti el, melyik közgyűjteményben milyen közvagyonot őrizzenek. Ide-oda csoportosíttatja a történelmileg kialakult állományt (lásd a fertődi Esterházy „kutató”-hely). Trefort Ágoston is ragaszkodott ahhoz, hogy a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára ritka könyve-

ket (így egy *Budai Chronicát* is) adjon át a pesti Egyetemi Könyvtárnak, kőtári emlékekért cserébe (Toldy Ferenc EK-igazgató nagy örömére).

A példánytörténet persze olyan fejezeteket is tartalmaz, amelyek a kereskedelembe vezetnek, vagyis oda, ahol a könyvek fizikai sorsa (nem a *de captu lectoris*) eldőlt. Ahol pedig pénz van, ott előfordulhatnak jóhiszemű vagy rosszindulatú visszaélések is. Mint amikor valaki nem tudja, hogy a megvásárolt könyv lopott, és vagy korrigálja a hibáját, vagy nem (vagyis visszazármatatja az előbbi tulajdonoshoz a tulajdonát, vagy éppen elzárkózik ettől). A Malvasia-történet egy ilyen (Cornelio Malvasia 17. századi itáliai szerző munkája), és az is, amelynek végén az Országos Széchényi Könyvtár egyik ősnymtatványa, Johannes Capreolus egy művének harmadik kötete visszakerült a Kalocsai Főegyházmezei Könyvtárba, ahonnan – politikai ügybe keveredvén – az Államvédelmi Hatóság bűnjelként lefoglalta, és a per végeztével a bíróság a nemzeti könyvtárba adta.

És immár ismét a csillagok közelében járunk. Nicolaus Copernicus (Mikolaj Kopernik) alapműve, a *De revolutionibus orbium coelestium* (Nürnberg, 1543) vala-

mennyi példányának létezik egy bibliográfiája. Szerzőnk ebben az esetben a Magyar Királyságban és Erdélyben fellelhető, illetve egykor ott volt példányokat vette számba. Utóbbi csoport adatait a korabeli könyvtárak katalógusaiból, magánszemélyek könyvjegyzékeiből vette. Par excellence olvasmány- és olvasástörténet az, amit ebben az írásában bemutat.

Összességében tehát igazi könyvtárosmunka az, amit kézbe vehetünk. Sokak szerint a jó könyvtáros nem foglalkozik a könyvek tartalmával, sem azok sorsával (mindkét értelemben: *De captu lectoris habent sua fata libelli*; és a másik, a fizikai sorsuk). Csak a nevükkel (a rózsza neve). Igaz, de ez csak az egyik igazság. Azokkal a könyvekkel, amelyekkel Farkas Gábor találkozik, kevés lenne így dolgozni. Elrejtik ugyanis a nevüket. Sokat kell tudni történelemből, intézménytörténetből stb., hogy meg tudjuk mondani, hogyan hívják őket, vagyis hogy katalogizálni lehessen ezeket. Az *egyenlő* könyvtáros tehát valóban csak a rózsza látható nevével foglalkozik. De az *egyenlőbb* könyvtáros megtanulja a rózsát elnevezni (Orwell: *equal, more equal*). Ilyen Farkas Gábor is.

Monok István

Történettöredékek a 20. századból

SCHIEIN Gábor: *Svéd*. Kalligram, Budapest, 2015.

Schein Gábor regénye kétszáz oldalban beszél nemcsak az emberi lét és lélek, hanem a 20. századi történelem és társadalom legfajszúlyosabb kérdéseiről. A könyv olvasója történet- és emlékozmozaikokból szemezgetve egyszerre tart a kezében egy gondosan megszerkesztett, erősen intellektuális szöveget, ugyanakkor – épp töredékessége miatt – egyfajta detektívtörténet részese is lesz. Mit lehet kezdeni ennyi történettel? A halál előtti utolsó napokkal? Azzal, amit ránk hagyott a család, a történelem és a társadalom? Ha elvesztettük magunkat mindezekben, hogyan találhatunk rá újra a töredékes egészre?

A regény szerzője egy interjújában a *Svéd* történetét úgy foglalja össze, mint a személyes örületbe oltott kollektív történelmi és társadalmi örület-történetet. Egy halálos beteg apa, a svéd Grönwald úr felkeres egy pszichológust, a magyar Bíró doktornőt, és azzal bízza meg, hogy nyomozza ki fogadott fiának, a szintén magyar, '56-ban adoptált Ervinnek családi történetét. A jelen eseményeikor 2006-ot írunk. A szöveg egyszerre több idősíkban, kórlapok, levelek, orvosi feljegyzések, végrendeletek és fordítások szövevényes egymáshoz kapcsolásával jön létre, melyben kulcsfontosságú szerephez jutnak az egyes tárgyak. A visszaemlékezés, a regény jelen ideje és a két időpont között eltelt fél évszázad súlyos és

c r e e d o

evangélikus folyóirat | XXII. évfolyam, 2016/1.

⊕ HA EGYBECSENG A KEZDET ÉS A VÉG ⊕

TARTALOM

LECTORI SALUTEM

- Itrzés Gábor: „*ha egybecseng a kezdet és a vég*” 1

IDÉZŐJEL

- John Donne: *1608 – Amikor az angyali üdvözet és a passió ugyanarra a napra esett*
(Vörös István fordítása) 3
- John Donne: *Angyali üdvözet és Passió* (G. István László fordítása) 4

IRÁNYTÚ

- Csepregi András: *Bosszút áll az Úr?!* 5

TANÚK ÉS TANULSÁGOK

- Kovács Ábrahám: *Egy református unitárius? Dogmatikai reflexió Ballagi Mór teológiai gondolkodásáról* 7

IDÉZŐJEL

- Lackfi János: *Minden eladó. Meghasonlás és a wittenbergi pontok* (Epizód Luther Márton életéből – animációs forgatókönyv) 15

SZÓBIRODALOM

- Fabiny Tamás: *A Márk-változat. Beszélgetés Esterházy Péterrel* 27

TANÚK ÉS TANULSÁGOK

- Szita István: *A kijárat előtt, visszanézve* 37

MODUS VIVENDI

- Hoványi Márton: *Fogamzástáplálás és morál. Kommentár a katolikus szexualitika egy részkérdéséhez* 46

SZEMLE

- Réthelyi Miklós: *Ötszáz éve élünk együtt* 67
- Monok István: *A rózsza látható nevén túl* 69
- Varró Annamária: *Történettöredékek a 20. századból* 71
- Petróczi Éva: *„Dramma per musica”* 73
- Itrzés Ádám: *Három az egyben. Gondolatok Till Attila Tiszta szívvel című filmje kapcsán* 75
- Szalay Emőke: *A csetneki csipke* 78